

European Network of Election Monitoring Organizations International Observation Mission to Ukraine Local Elections 2015	Європейська мережа організацій зі спостереження за виборами Міжнародна місія зі спостереження в Україні Місцеві вибори 2015
--	--

Звіт про попередні підсумки
Київ, 17 листопада 2015 року

Другий тур місцевих виборів в Україні пройшов у відповідності до більшості міжнародних стандартів вільних та демократичних виборів. Однак, певні юридичні положення залишають місце для сумнівів та обговорення, особливо ті, що стосуються нерівного доступу до виборчих фондів та медіа, неоднорідної представленості учасників виборчого процесу у складі виборчих комісій, а також неоднорідної представленості виборчих округів в обраних радах.

Європейська мережа організацій зі спостереження за виборами (ENEMO) – це мережа 22 провідних організацій зі спостереження за виборами з 18 країн Європи і Центральної Азії, в тому числі з трьох країн Європейського Союзу. Десята місія ENEMO зі спостереження за місцевими виборами розпочала свою роботу в Україні 1 жовтня 2015 року з приїзду 8 основних експертів до міста Києва. Місія ENEMO розосередила 50 довгострокових спостерігачів (ДСС) по території України задля спостереження та оцінки виборчого процесу у відповідних областях під час проведення виборів 25 жовтня 2015, а також другого туру голосування 15 листопада 2015 року.

90 короткострокових спостерігачів (КСС) були розосереджені по 28 містах України з метою спостереження за другим туром голосування. Усього в день голосування, включаючи мобільні групи ДСС, 67 команд спостерігачів ENEMO стежили за відкриттям 67 виборчих дільниць, голосуванням на 873 виборчих дільницях та закриттям 67 виборчих дільниць.

Даний звіт про попередні підсумки базується на інформації, яку спостерігачі ENEMO зібрали під час спостереження за роботою виборчої адміністрації, діяльністю учасників виборчого процесу, проведенням виборів в день голосування, зокрема за відкриттям виборчих дільниць, ходом голосування, підрахунком голосів та транспортуванням виборчих матеріалів, розглядом скарг та клопотань щодо виборчого процесу, а також іншими виборчими питаннями.

Попередні висновки

Вибори 15 листопада на більшості ДВК та ТВК пройшли у відповідності до закону та із дотриманням передбачених процедур.

Спостерігачі ENEMO оцінили процес голосування як “добре” та “дуже добре” на 98,9% ДВК, що свідчить про покращення у порівнянні з першим туром голосування. Спостерігачі ENEMO високо оцінили роботу членів ДВК у 99% випадків. Однак згідно з отриманими звітами у низці випадків члени ДВК не пройшли належного навчання та не були повністю обізнані щодо юридичних процедур.

Членами деяких ДВК були переважно представники одного кандидата. В окремих випадках загальна кількість членів ДВК була нижчою, ніж це передбачено за законом. Також, були зафіксовані виборці, які фотографували свої бюлетені та виборці, які мали білий стікер на паспортах. Ці випадки викликали підозри у підкупі виборців на деяких ДВК.

Спостерігачі ENEMO оцінили закриття та процес підрахунку голосів як “добре” та “дуже добре” на 98,5% відвіданих ДВК, що свідчить про покращення у порівнянні з першим туром (88%). Тим не менш, продовжували надходити протоколи ДВК з помилками, в результаті чого ТВК повернули протоколи на доопрацювання у 52,9% випадків. Помилки носили здебільшого технічний характер і не вплинули на виборчий процес в цілому.

Робота ТВК була здебільшого професійною та прозорою. Це підтверджується тим фактом, що 97,6% відвіданих ТВК не отримали жодної офіційної скарги щодо своєї роботи.

Надмірна політизованість складу ТВК, яка викликала критику раніше, призвела до того, що низка ТВК прийняли рішення на користь інтересів партії радше, ніж на користь інтересів суспільства та демократичних виборів. Враховуючи попередню оцінку роботи ТВК, яку надали спостерігачі місії, ENEMO у черговий раз наголошує на необхідності належної підготовки часткового та/або повного складу щонайменше ТВК вищого рівня на наступних виборах.

Занепокоєння місії ENEMO та інших зацікавлених сторін щодо складності нового Закону та недостатньої обізнаності більшості членів ДВК не були безпідставними. Через недостатній рівень підготовки та численні заміни у складі ДВК, багато ТВК в усіх областях України вимушені були повернути ДВК велику кількість протоколів (майже 60%) для внесення відповідних змін.

Багато кандидатів на посаду голови не змогли номінувати достатню кількість кандидатур до складу дільничних виборчих комісій, що ставить під сумнів належне виконання вимоги щодо рівності представництва усіх політичних сил у складі комісій під час повторного голосування, оскільки тих членів ДВК, яких не вистачало, ТВК призначали знову у досить сумнівний спосіб.

ENEMO високо оцінює роботу Київського апеляційного адміністративного суду, а також Вищого адміністративного суду України, особливо у зв'язку із прийнятими даними судами рішеннями щодо встановлення легальності та легітимності виборів у Павлограді, надавши виборцям можливість висловити свою волю у другому турі голосування та використавши виборчу систему, на яку попередньо розраховували учасники виборчого процесу та виборці¹.

Випадки прямого та непрямого підкупу виборців все ще залишаються проблемою українських виборів та спостерігалися під час кампанії перед другим туром голосування.

Низка кандидатів порушили Закон про місцеві вибори, завчасно розпочавши свою передвиборчу агітацію².

До наступних виборів українським законодавцям варто приділити більше уваги підвищенню прозорості фінансування кампаній та звітам про витрати кандидатів.

Зміни виборчої правової бази не надто посилили персоналізацію виборчої системи, оскільки виборці досі голосують за партії. Територіальні виборчі округи не виконали свого основного завдання – не посилили зв'язок між електоратом та їх представниками.

---

¹ Система абсолютної більшості (система виборів в два тури), що застосовується для виборів міського голови у містах з кількістю виборців більше ніж 90 тисяч.

² Згідно з Законом передвиборча кампанія має починатися у день після дня офіційного опублікування Постанови відповідної ТВК про проведення повторного голосування (а також другого туру голосування) та закінчуватися о півночі в останню п'ятницю перед днем голосування.

ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Загальна інформація

Перший тур чергових³ місцевих виборів в Україні пройшов 25 жовтня 2015 року у відповідності до нового Закону про місцеві вибори. Перший тур голосування пройшов здебільшого у відповідності до закону та міжнародних стандартів на більшості території України⁴, однак занепокоєння викликають низький рівень підготовки та неналежна робота низки ТВК. Виборчі комісії організували виборчий процес та підбили підсумки голосування, хоча у багатьох округах спостерігалися значні затримки у підрахунку голосів.

Вибори у містах Маріуполі, Сватове та Красноармійську (Донецької та Луганської областей) були скасовані через ряд причин, пов'язаних в основному з рівнем професіоналізму членів ТВК та друком бюлетенів. Верховна Рада України окремим законом призначила голосування з чергових місцевих виборів у містах Маріуполі та Красноармійську на 29 листопада 2015 року, а у місті Сватове на 27 грудня 2015 року.

Згідно з Законом та остаточними результатами першого туру голосування, містах другий тур голосування (повторне голосування згідно з Законом) відбувся 15 листопада 2015 року.

Також у грудні поточного року відбудеться повторне голосування у низці областей, де результати голосування було визнано недійсними через наявність помилок та/або неточностей, нестачу кандидатів або однакові результати.

З результати голосування у першому турі можна ознайомитись на сторінці ЦВК <http://www.cvk.gov.ua/wvm2015/wm001.html>

Правова основа та виборче законодавство

Чергові місцеві вибори в Україні проводяться кожні чотири роки⁵. Місцеві вибори в Україні регулюються Конституцією України, Законом “Про місцеві вибори”, Законом “Про Центральну виборчу комісію” та іншими відповідними законами, а також постановами Центральної виборчої комісії.

Для виборів міських голів (мерів) було застосовано дві виборчі системи: систему відносної та систему абсолютної більшості в залежності від кількості виборців та розміру відповідної території. Систему відносної більшості застосували для виборів сільського,

---

³ Також перші місцеві вибори в ряді новостворених територіальних громад.

⁴ Більше інформації щодо того, як пройшов перший тур голосування можна знайти у нашому попередньому звіті на нашій сторінці www.enemo.eu.

⁵ Наступні місцеві вибори ймовірно пройдуть за два роки через очікувані юридичні та конституційні зміни, пов'язані з подальшою децентралізацією України.

селищного, міського (міст, кількість виборців у яких є меншою ніж 90 тисяч) голови. Систему абсолютної більшості або систему виборів у два тури застосували для виборів сільського, селищного, міського (міст, кількість виборців у яких дорівнює або є більшою ніж 90 тисяч) голови.

Окрім 5 міст, які вже обрали своїх мерів 25 жовтня 2015 року у першому турі голосування: Харків, Тернопіль, Одеса, Слов'янськ, Лисичанськ, у 29 містах України, кількість виборців у яких перевищує 90 тисяч, мера було обрано у другому турі голосування, оскільки у першому турі жоден кандидат у цих містах не отримав більше 50% від загальної кількості голосів.

У той же час повторне голосування згідно з новим Законом про місцеві вибори має відбутися у тих одномандатних виборчих округах (здебільшого, у селах та селищах), де жоден кандидат не переміг за системою відносної більшості, оскільки два або більше кандидатів на посаду міського голови або депутата місцевої ради отримали однакову кількість голосів. За даними ЦВК⁶ повторне голосування до кінця року відбудеться у 75 таких округах.

Більшість положень нового Закону було застосовано по аналогії з першим туром, однак були деякі відмінності, зокрема це стосувалось складу ДВК, передвиборчої агітації та кінцевих термінів⁷. Ця ж стаття забороняє ТВК змінювати межі виборчих округів, встановлених під час першого туру голосування.

У період між двома турами голосування за кандидатів на посаду міських голів у відповідних містах експерти місії ENEMO проаналізували вплив від застосування системи відносної більшості для виборів депутатів рад (обласних, районних та міських, де кількість виборців є більшою ніж 90 тисяч)⁸. У попередніх звітах ENEMO вказувала на можливий негативний вплив та недоліки використання такої системи. Після встановлення результатів голосування у більшості областей стає очевидним, що використана виборча система не виправдала очікувань громадськості. Особливий наголос було зроблено на широко використовуваному терміні “система відкритих списків”. Даний термін не є вірним, оскільки на цих місцевих виборах було використано напівжорсткі списки без преференцій. Зміни виборчої правової бази не надто посилили персоналізацію виборчої системи, оскільки виборці досі голосують за партії. Територіальні виборчі округи не виконали основного завдання – не посилили зв'язок між електоратом та його представниками. Аналіз показав, що у багатьох територіальних виборчих округах не було обрано кандидатів за результатами голосування. Першочерговий вплив даної системи проявляється у тому, що кількість територіальних виборчих округів, у яких не було обрано депутатів дорівнює кількості партій, які пройшли 5% бар'єр і таким чином

⁶ <http://www.cvk.gov.ua/wvm2015/pvm036pt001f01=100.html>

⁷ Згідно статті 87 Закону про місцеві вибори

⁸ Пропорційна система з відкритими списками. Щоб мати можливість брати участь в процесі розподілу мандатів, партія повинна була пройти 5% бар'єр. Розподіл місць серед партій відбувався з використанням виборчої квоти. Пропорційна виборча система із відкритими списками, використана на цих місцевих виборах в Україні, передбачає використання напівжорстких списків без преференцій. Участь в розподілі мандатів за виборчим списком приймали ті кандидати, які отримали найбільшу підтримку у відсотковому значенні у своїх територіальних виборчих округах. Багатомандатний виборчий округ поділяється на територіальні виборчі округи, кількість яких збігається з кількістю місць у відповідній раді. Новий Закон ввів необов'язкову 30% гендерну квоту.

отримали щонайменше один мандат (лідер партійного списку, не закріплений за жодним округом). Кількість районів, у яких не було обрано кандидатів навіть більша через вплив застосованої системи або перерозподілу місць кандидатів у партійному списку на основі кількості голосів, які отримала партія (голоси за кандидата/кандидатів у відповідному територіальному виборчому окрузі). Кількість районів, у яких не було обрано кандидатів на посади депутатів обласних рад сягає від 20% в Одесі до 33% у Чернівцях, Полтаві та Житомирі.

З іншої сторони, у деяких територіальних виборчих округах кількість виборців на ділянках була надмірною. Кількість районів з двома обраними депутатами у деяких областях складає від 11% до 24%. Також, у дев'яти областях наявні райони з трьома обраними депутатами. 14 районів з трьома обраними кандидатами на рівні областей по всій території України. Аналогічна ситуація спостерігалась під час виборів депутатів міських рад на районному рівні. Ситуація була схожою тільки по відношенню до територіальних виборчих округів, у яких не обрали жодного депутата. Однак, по всій Україні було відмічено лише декілька випадків, коли трьох районних депутатів було обрано в одному районі.

У своєму остаточному звіті ENEMO продовжить аналізувати дане питання та надасть конкретні рекомендації щодо покращення виборчої системи в цілому.

Виборча адміністрація

Новий Закон про місцеві вибори передбачає подальшу децентралізацію органів виборчої адміністрації, покладаючи основні повноваження на територіальні виборчі комісії (ТБК), які відповідають за організацію та проведення місцевих виборів у межах своїх повноважень. Кількість членів ТБК становить від 9 до 18 осіб, які обираються відповідною виборчою комісією за поданнями місцевих організацій політичних партій, про утворення депутатської фракції якої оголошено на першій черговій сесії Верховної Ради України поточного скликання, а також зареєстрованих в установленому законом порядку у відповідній адміністративно-територіальній одиниці місцевих організацій політичних партій (не більше ніж по одній кандидатурі). Більшість у складі ТБК становили кандидатури, запропоновані місцевими організаціями політичних партій, що мають депутатську фракцію у Верховній Раді України, які мали право номінувати дві кандидатури. Решту місць зайняли кандидатури від інших місцевих організацій партій, яких було включено до складу ТБК за результатами жеребкування по одній особі від партії.

Під час другого туру голосування 15 листопада 2015 року у кожному місті працювала ТБК міського рівня, відповідальна за отримання виборчих матеріалів від районних ТБК або ДБК та встановлення результатів виборів мера.

У період між першим та другим туром голосування більшість ТВК належним чином організували свою роботу, підбили підсумки голосування та оголосили кінцеві результати. Тим не менш, у низки ТВК майже в усіх областях України виникали труднощі з виконанням своїх обов'язків та дотриманням термінів, передбачених Законом. Спостерігачі ENEMO, наші співрозмовники та учасники виборчого процесу оцінили роботу деяких ТВК як неорганізовану, непрофесійну, подекуди навіть політично заангажовану.

До низки ТВК у таких містах як Суми, Одеса, Чернівці, Миколаїв, Херсон, Харків, Дніпропетровськ, Запоріжжя та Черкаси надійшли скарги від учасників виборчого процесу щодо політизованої та непрофесійної роботи членів ТВК під час процесу підрахунку та оголошення результатів голосування. Найгіршою ситуація була у ТВК Черкаської області, де члени комісії за неофіційними даними змінили остаточні результати голосування на користь кандидатів від партій Солідарність та Опозиційний Блок. Після того, як представники інших політичних сил та правоохоронних органів відреагували на цю ситуацію, попередні результати було скасовано та оголошено нові на основі первинних протоколів. Схожі ситуації також спостерігалися у Бабушкінському районі міста Дніпропетровська, а також у Придніпровському районі міста Черкас та у районній ТВК міста Вінниці. Відповідні органи проводять розслідування щодо більшості цих випадків.

Співрозмовники ENEMO висловили занепокоєння з приводу роботи ТВК та результатів голосування у деяких областях, де були надіслані скарги та висунуті кримінальні обвинувачення в адресу певних членів ТВК. Найгучніші порушення спостерігалися в Одесі та Черкасах. Низку скарг також отримали ТВК у Сумах, Києві, Дніпропетровську, Харкові, Херсоні, Вінниці та інших областях.

2-го листопада ЦВК розпустила (достроково припинила повноваження) членів двох ТВК у містах Маріуполі та Красноармійську через те, що вони не провели перший тур голосування на чергових місцевих виборах 25 жовтня 2015 року⁹. Новий склад ТВК було сформовано кілька днів потому за поданнями тих самих політичних партій, які номінували кандидатур до складу вищевказаних ТВК у попередній раз. Згідно зі спеціально прийнятим Законом Верховної Ради вибори у вищевказаних містах призначено на 29 листопада 2015 року. ЦВК було передано повноваження з друку бюлетенів та їх передачі ДВК. Незважаючи на те, що така заміна складу ТВК є виправданою, залишається незрозумілим, чому ЦВК не відреагувала раніше, адже за Законом має повноваження за власною ініціативою вчиняти дії задля забезпечення однакового застосування юридичних норм та гарантування поваги до виборчих прав усіх учасників виборчого процесу. Тим більше, за інформацією деяких співрозмовників та медіа ЦВК була поінформована щодо проблем у Маріуполі та Красноармійську ще до дня голосування 25 жовтня 2015 року.

---

⁹ через ряд причин, пов'язаних в основному з рівнем професіоналізму членів ТВК та друком бюлетенів.

Згідно з Законом результати голосування мають бути встановлені та оголошені через 5 днів після дня голосування для виборів депутатів сільських/селищних рад та відповідних голів; через 10 днів для багатомандатних округів. Більшість ТВК дотрималися встановлених термінів, однак спостерігалася затримка у процесах підрахунку голосів, підбиття підсумків та оголошення результатів у багатьох областях по всій Україні. У деяких випадках офіційні результати не було встановлено навіть через два тижні після першого туру голосування¹⁰.

Незважаючи на те, що більшість ТВК виконали свою роботу належним чином та вчасно, політизованість та непрофесійність деяких ТВК викликала занепокоєння. Враховуючи попередню оцінку роботи ТВК, яку надали спостерігачі місії, ENEMO у черговий раз наголошує на необхідності належної підготовки часткового та/або повного складу щонайменше ТВК вищого рівня на наступних виборах. Більше того, деякі співрозмовники заявили, що певним членам ТВК пропонувалися хабарі та/або на них чинився тиск з боку певних учасників виборчого процесу та інших осіб.

Місії ENEMO та багато зацікавлених сторін висловлювали своє занепокоєння перед голосуванням щодо складності нового Закону та недостатньої обізнаності більшості членів ДВК. Через недостатній рівень підготовки та численні заміни у складі ДВК, багато ТВК в усіх областях України вимушені були повернути ДВК велику кількість протоколів для внесення відповідних змін. У деяких областях кількість повернутих на доопрацювання протоколів ДВК сягала майже 50% (Суми, Волинь, Івано-Франківськ, тощо) або навіть більше 60% (Житомир, Запоріжжя). Деякі ТВК у Львові та Харкові повернули близько 20% протоколів. На Волині, у Вінниці, Одесі, Дніпропетровську та інших містах ТВК вимушені були провести перерахунок голосів, отриманих від ДВК з метою встановлення остаточних результатів голосування.

Згідно зі статтею 87 Закону про місцеві вибори повторне голосування на виборах депутатів сільської, селищної ради, сільського, селищного, міського (міста, кількість виборців у якому є меншою ніж 90 тисяч) голови проводиться тими самими дільничними виборчими комісіями. Міська територіальна виборча комісія (міста, кількість виборців у якому дорівнює або є більшою ніж 90 тисяч) не пізніше як за п'ять днів до дня повторного голосування за поданням кандидатів на посаду міського голови, які включені до виборчого бюлетеня для повторного голосування, формує новий склад дільничної виборчої комісії у кількості: для великих дільниць – 16 осіб (по вісім осіб від кожного кандидата на посаду міського голови, включеного до виборчого бюлетеня для повторного голосування), для середніх дільниць – 14 осіб (по сім осіб від кожного кандидата на посаду міського голови, включеного до виборчого бюлетеня для повторного голосування), для малих дільниць – 12 осіб (по шість осіб від кожного кандидата на посаду міського голови, включеного до виборчого бюлетеня для повторного голосування).

---

¹⁰ Київський апеляційний адміністративний суд (справа №362/7311/15-а) зобов'язав Салівонківську ТВК Васильківського району Київської області провести перерахунок голосів.

Однак, за результатами першого туру голосування багато кандидатів на посаду голови не змогли номінувати достатню кількість своїх представників до складу дільничних виборчих комісій, що ставить під сумнів належне виконання вимоги щодо рівності представництва усіх політичних сил у складі комісій під час повторного голосування, оскільки тих членів ДВК, яких не вистачало, знову призначали відповідні ТВК. Більшість співрозмовників вважають, що недостатній рівень компенсації роботи членів ДВК ймовірно став причиною низької зацікавленості населення ставати членами дільничних комісій. Вони також повідомляють, що кандидати від великих політичних партій або самовисуванці, які мали більше фінансових ресурсів, надавали додаткові кошти своїм членам ДВК на додачу до коштів з виборчих фондів. Варто ще раз підкреслити, що процедура призначення членів ДВК була організована ТВК у досить сумнівний спосіб, а також, що Закон належним чином не регулює це питання.

Велика кількість (близько 4000) нових членів ДВК додатково пройшли тренінги з питань нових положень Закону, організовані ЦВК та громадянським суспільством за підтримки Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) перед повторним голосуванням, призначеним на 15 листопада 2015 року.

Багато співрозмовників та спостерігачів ENEMO ще раз висловлюють своє занепокоєння через нестачу ресурсів та місця для належної та ефективної організації процесу голосування на деяких ДВК.

Недосконалі положення нового Закону, численні помилки та неналежна робота певних ТВК у частині друку бюлетенів викликали занепокоєння та спричинили серйозні проблеми у деяких областях України на цих виборах, інколи навіть повторне голосування у першому турі. На додачу до попередньо згаданих проблем у Маріуполі та Красноармійську, повторне голосування відбудеться у таких містах як Сватове, Кам'янець-Подільський (Хмельницька область) та інших областях переважно через проблеми з друком, зберіганням та передачею бюлетенів. Занепокоєння також було викликано неможливістю встановлення точної кількості надрукованих та/або переданих бюлетенів у деяких областях, оскільки були наявні випадки неналежного зберігання додаткових бюлетенів на декількох ТВК та у типографіях.

Участь жінок

Кількість жінок-кандидаток у радах у 22 областях склала 29,8%, з яких 15,2% були обрані. Найбільше жінок-депутатів обрали у Сумах (21,9%), Хмельницькому (21,4%) та Харкові (19,2%); найменше – у Закарпатті (10,3%) та Одесі (9,5%)¹¹. Кількість обраних жінок-депутатів у Києві та області складає близько 18% у порівнянні з 82% обраних чоловіків-депутатів. Високий рівень представництва жінок серед депутатів спостерігається у Чернігові (33%) та Львові (25%), в той час як у Кіровограді (9,5%) та Ужгороді (8,3%) це

---

¹¹ За даними Комітету виборців України (КВУ) від 13 листопада 2015 року. Дані не є остаточними та можуть бути змінені.

рівень є найнижчим. Як повідомлялось раніше у звітах ENEMO кількість жінок-кандидаток, які балотувались на посади міських голів та голів рад складала менше 13%. У другому турі голосування тільки дві жінки-кандидатки змагалися за крісло мера.

Місія ENEMO раніше наголошувала на недостатній представленості жінок як лідерів партій на місцевому та національному рівнях.

Реєстрація виборців

ENEMO не отримала суттєвих скарг стосовно помилок у списку виборців. Тим не менш, були певні сумніви щодо списку виборців у Павлограді, оскільки не можна було з упевненістю сказати чи був він точним та/чи його регулярно оновлювали. Під час підрахунку голосів ТВК встановила, що загальна кількість виборців у цьому місті складає менше 90 тисяч, а, отже, результати голосування за кандидатів на посаду міського голови мають бути оголошені у першому турі за системою відносної більшості. Згідно з рішенням ТВК кандидат, який набрав найбільшу кількість голосів у першому турі мав бути безпосередньо обраним та призначеним новим міським головою.

27 жовтня 2015 року ЦВК прийняла досить неоднозначну Постанову №515, якою визначила, що другий тур голосування за кандидатів на посаду міського голови не може відбутися у разі, якщо ТВК під час заповнення протоколу з результатами голосування встановить, що загальна кількість виборців, включених до виробного списку складає менше 90 тисяч. Ця Постанова ЦВК була пізніше скасована Рішенням Київського апеляційного адміністративного суду¹², після оскарження кандидатом на посаду міського голови Павлограда, щодо якого виборчі комісії прийняли рішення не на його користь. Суд визначив, що станом на 1 серпня 2015 року кількість виборців у Павлограді становила 90 295 осіб згідно з інформацією, опублікованою у газеті Верховної Ради України “Голос України” від 1 вересня 2015 року. На офіційній сторінці ЦВК вказана орієнтовна кількість виборців у Павлограді, що складає 90 208 осіб. Київський апеляційний адміністративний суд заперечує щодо того, що у Законі передбачено прозору процедуру та критерії для визначення того, у яких випадках та яким чином необхідно застосовувати кожну виборчу систему, та скасовує вищевказану Постанову ЦВК.¹³

Положення нового Закону про місцеві вибори щодо прав виборців змінювати виборчу адресу (zareєстроване місце проживання) не є надто строгим, що спричинило низку випадків зловживання даним положенням. У деяких областях було виявлено велику кількість виборців, zareєстрованих за однією адресою. Окрім випадку у Затоці, описаного у попередньому звіті ENEMO, де було виявлено факт реєстрації 296 студентів за однією адресою, нам також повідомили про ще один випадок у Затоці, який розслідували відповідні органи. Зокрема, 323 особи були нелегально zareєстровані з метою голосування, однак Одеський апеляційний адміністративний суд своїм рішенням

---

¹² Київський апеляційний адміністративний суд (справа № 875/59/15)

¹³ 02 листопада 2015 року Вищий адміністративний суд України підтримав це рішення.

зобов'язав ДВК видалити цих осіб з виборчого списку. В обох випадках так звані “фантомні” виборці були видалені з відповідних списків виборців.

Одеський районний адміністративний суд заборонив Білгород-Дністровському РВ ГУ ДМС України в Одеській області реєструвати більше п'яти осіб (за виключенням неповнолітніх) за однією адресою до 25 жовтня 2015 року (день голосування під час першого туру місцевих виборів)¹⁴.

Відповідно до статті 87 списки виборців виготовляються органами ведення Державного реєстру виборців та передаються відповідним ДВК не пізніше як за два дні до дня повторного голосування. ДВК у більшості міст вчасно отримали списки виборців.

Внутрішньо переміщені особи не змогли проголосувати на цих місцевих виборах за адресою їх поточного місця перебування. Також громадяни, які на день голосування не перебували за місцем їх зареєстрованого проживання не мали права голосувати за іншою адресою. Загальна явка у першому турі голосування склала більше 46%. Майже аналогічна явка була на попередніх виборах. Явка виборців у другому турі була дещо нижчою і склала близько 34%.

Передвиборча агітація

Кампанія перед другим туром голосування була більш спокійною та менш інтенсивною у порівнянні з першим туром. Кандидати проводили зустрічі з виборцями та мітинги, розміщували свої повідомлення на бігбордах та листівках, а також проводили дебати на телебаченні. Тим не менш, інтенсивність кампанії була значно нижчою в усіх областях.

Нестача фінансових ресурсів також мала вплив на зниження інтенсивності кампанії. Більшість кандидатів витратили більшу частину своїх фінансів у першому турі голосування. Певні кандидати навіть висловили свої погляди з приводу недоцільності подальшого ведення кампанії та витрачання коштів, оскільки, на їх думку, виборчі перегони для них вже закінчилися через значний відрив від конкурентів у першому турі (Львів, Київ, Суми, Вінниця). За інформацією спостерігачів ENEMO лише окремі кандидати збільшили інтенсивність своїх кампаній в останні дні перед голосуванням.

За інформацією багатьох співрозмовників та за результатами спостереження кандидати, які займали адміністративні посади, як діючі мери мали значно більше переваг над іншими кандидатами у ведення передвиборчої кампанії. Можливість використовувати та/або зловживати державними ресурсами значно підвищила рівень їх видимості та урізноманітнила кампанію. За даними наших співрозмовників кандидатів на посади мерів у Львові, Чернівцях, Вінниці, Рівному, Чернігові, Запоріжжі та Полтаві обвинуватили у зловживанні службовим становищем з метою отримання більшої кількості голосів. У більшості цих випадків спостерігався конфлікт через необхідність попередньо обраних

---

¹⁴ Одеський районний адміністративний суд (справа № 815/5725/15).

державних службовців суміщати адміністративні обов'язки з веденням передвиборчої кампанії.

Численні обвинувачення у підкупі виборців спостерігалися у більшості міст перед другим туром голосування. Тих кандидатів, які вже обіймають адміністративні посади, було обвинувачено у непрямому підкупі виборців, а також у тому, що вони видавали результати роботи державної адміністрації за власні досягнення. У місті Кривий Ріг, Дніпропетровська область, кандидата на посаду міського голови від партії “Опозиційний Блок” було обвинувачено у шантажі робітників державного сектору з метою отримання голосів. У Івано-Франківську один з кандидатів на посаду міського голови організував безкоштовні екскурсії до міста Калуша для жителів Івано-Франківська. Екскурсія включала безкоштовний обід, медичне остереження та ліки.

Спостерігачі ENEMO та місцеві організації зі спостереження задокументували у декількох областях випадки, коли виборці фотографували виборчий бюлетень перед вкидання у скриньку. Це викликало серйозні підозри щодо підкупу виборців. У деяких випадках відповідні органи належним чином відреагували на цю проблему з метою її вирішення та притягнення до відповідальності винних осіб. У Чернівцях заступник голови всеукраїнської політичної партії “Рідне Місто” офіційно потрапив до переліку розшукуваних осіб через численні звинувачення у підкупі виборців. По даній справі також було заарештовано низку студентів за те, що вони продавали свої голоси. Дії місцевих органів з врегулювання ситуації можна вважати кроком у правильному напрямі. Тим не менш, відповідним структурам варто проводити більш детальні розслідування та притягати до відповідальності винних осіб. Завдання ускладнюється тим, що підкуп виборців є переважно непрямым та відбувається з використанням державних ресурсів. Недостатня прозорість фінансування кампаній та відсутність належної фінансової звітності у багатьох кандидатів після першого туру голосування також ускладнює процес.

Протягом цієї кампанії певні кандидати, зокрема у Івано-Франківську та Житомирі, отримали підтримку від чинних державних службовців. На майбутнє варто уникати таких ситуацій, а попередньо обрані та призначені державні службовці мають утриматись від надання публічної підтримки будь-кому з кандидатів на місцевому/обласному рівні.

Випадки “чорного піару” були помічені¹⁵ під час другого туру у багатьох містах, зокрема у Дніпропетровську, Черкасах, Миколаєві, Івано-Франківську, Вінниці, Львові, Полтаві, Чернівцях та Чернігові.

Також були помічені випадки, коли кандидати порушували чинне виборче законодавство передчасно розпочавши свої передвиборчі кампанії, зокрема у Житомирі, Чернігові,

---

¹⁵ У Житомирі Сергій Сухомлин від партії “Солідарність” розпочав свою передвиборчу кампанію за три дні до визначеного законом терміну. Правоохоронні органи передали його справу до суду. У Чернігові кандидат на посаду міського голови Соколов розпочав свою передвиборчу кампанію раніше з “чорного піару” проти свого опонента. Аналогічно вчинив кандидат від партії “Опозиційний Блок” Ігор Дятлов у Миколаєві. У Полтаві кандидат на посаду міського голови Андрій Матковський розпочав свою кампанію одразу після першого туру голосування. У Івано-Франківську кандидат від партії “Свобода” Руслан Марценків розпочав свою кампанію до офіційного оголошення результатів голосування у першому турі. Він видав результати роботи місцевої адміністрації за свої та був обвинувачений у намаганні підкупити виборців шляхом надання фінансової допомоги студентам місцевого вищого навчального закладу. У Львові кандидат на посаду міського голови Руслан Кошулинський порушив правила ведення передвиборчої агітації розмістивши агітаційні стікери у громадських автобусах.

Миколаєві, Полтаві, Львові та Івано-Франківську. Згідно з новим законом у випадку проведення повторного голосування (також другого туру виборів), передвиборча кампанія має починатися у день після дня офіційного опублікування Постанови відповідної ТВК про проведення повторного голосування та закінчуватися о півночі в останню п'ятницю перед днем голосування.

Незважаючи на те, що загальна атмосфера виборчого процесу була більш спокійною під час цього туру, спостерігачі повідомили про декілька випадків насилля проти кандидатів на посади міських голів та обраних депутатів, їх працівників та навіть членів виборчих комісій. ENEMO засуджує такі дії та закликає відповідні органи провести детальне розслідування та притягти до відповідальності винних осіб з метою зменшення кількості таких випадків на наступних виборах. У Запоріжжі Голова виборчого штабу кандидата на посаду міського голови, який зайняв друге місце у виборчих перегонах, потрапив до лікарні через побиття на вулиці групою незнайомих осіб. У тому ж місті агітаційні матеріали одного з кандидатів на посаду міського голови, а також матеріали організації під назвою “Ми - Запоріжці” було знищено. 3-го листопада у Сумах було вчинено підпал автомобіля одного з обраних кандидатів від партії “Самопоміч”. У Рівному підпалили автомобіль колишнього активіста ОПОРИ. Оскільки дана особа наразі підтримує рух проти чинного мера міста, даний злочин можна розглядати як політичний. У Вінниці приміщення штабу партії “Свобода” обстріляли гумовими кулями. Наразі всі вищевказані випадки розслідуються правоохоронними органами.

Скарги та позови

Спостерігачі ENEMO повідомили про більш ніж 600 справ пов'язаних з виборами, які були на розгляді в адміністративних судах та судах загальної юрисдикції. У період після першого туру голосування більшість справ були пов'язані з отриманими скаргами на дії чи бездіяльність ТВК та ДВК, а також скаргами на порушення під час підрахунку голосів та реєстрації кандидатів. Низку апеляцій було відхилено через брак доказів, порушення термінів подання або неналежного оформлення. Незважаючи на те, що суди здебільшого дотримувались передбачених законом досить обмежених строків розгляду справ, у деяких випадках положення закону інтерпретувалися неоднаково при розгляді справ щодо перерахунку голосів.

Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за порушення виборчого законодавства, зокрема за перешкоджання вільному волевиявленню виборців або обмеження права участі у голосуванні, підробку виборчої документації, незаконне використання виборчих бюлетенів виборцем, порушення таємниці голосування, порушення фінансування виборчої кампанії, підкуп виборців тощо. За порушення виборчого законодавства передбачено покарання від одного до трьох років ув'язнення, а за злочини, скоєні за обтяжуючих обставин покарання до п'яти років ув'язнення. Кодекс передбачає кримінальну відповідальність за прямий підкуп виборців, однак у ньому

відсутні положення щодо непрямого підкупу виборців¹⁶. Крім того, Кримінальний кодекс та Закон про місцеві вибори по різному визначають неправомірну вигоду, яку учасники виборчого процесу надають виборцям під час передвиборчої кампанії. Відповідно до Кримінального кодексу, передвиборча агітація шляхом надання підприємствами, установами або організаціям неправомірної вигоди карається у випадку, якщо їх вартість перевищує три відсотки розміру мінімальної заробітної плати¹⁷. Закон про місцеві вибори забороняє проводити передвиборчу агітацію, яка супроводжується наданням виборцям грошей або інших товарів, крім товарів, що містять візуальні зображення назви та символіки партії, за умови, що вартість таких товарів не перевищує 5 відсотків розміру мінімальної заробітної плати¹⁸.

З початку виборчого процесу на місцевих виборах 2015 року правоохоронні органи отримали повідомлення щодо 7105 виборчих злочинів та відкрили 478 кримінальних проваджень¹⁹. Спостерігачі ENEMO повідомили про велику кількість кримінальних проваджень, відкритих в Києві, Полтаві, Харкові, Дніпропетровську та Одесі. Велика кількість цих справ пов'язані з обмеженням права голосу, нападами на кандидатів та інших учасників виборчого процесу, а також підкупом виборців, викраданням бюлетенів та фальсифікаціями виборчих документів. Спостерігачі ENEMO повідомили, що Шевченківський районний суд міста Чернівці засудив трьох студентів до трьох років умовно за підкуп на виборах²⁰.

Закон про судоустрій і статус суддів визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні. Він також зобов'язує апеляційні суди аналізувати судову статистику, вивчати й узагальнювати судову практику. Закон також передбачає методичну допомогу місцевим судам в застосуванні відповідного законодавства²¹. Окремим положенням закон зобов'язує Пленум Вищого спеціалізованого суду, який діє у складі всіх суддів, забезпечувати однакове застосування норм права при вирішенні справ відповідної судової юрисдикції та узагальнювати практику застосування матеріального і процесуального закону. Пленум вищого спеціалізованого суду скликається головою вищого спеціалізованого суду в разі потреби або на вимогу не менш як п'ятої частини від складу суддів вищого спеціалізованого суду, але не рідше двох разів на рік²².

Новий закон, прийнятий всього за кілька місяців до виборів підкреслив важливість проведення відповідних тренінгів для суддів щодо практики розгляду виборчих спорів. За інформацією місії ENEMO, Київський апеляційний адміністративний суд організував чотири семінари з розгляду виборчих спорів, включаючи питання, пов'язані з застосуванням виборчого законодавства та судовою практикою. Незважаючи на те, що семінари були відкриті для всіх суддів, представники місії ENEMO дізналися, що не всі

¹⁶ Непрямий підкуп виборців регулюється статтею 212¹⁰ Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема здійснення передвиборної агітації у формах і засобами, що суперечать Конституції або законам України, або інше порушення встановлених законом обмежень щодо ведення передвиборної агітації тягнуть за собою накладення штрафу на громадян та державних службовців.

¹⁷ Стаття 160 (3) Кримінального кодексу України.

¹⁸ Стаття 60 Закону про місцеві вибори.

¹⁹ IFES Україна, бюлетень про місцеві вибори № 11.4, листопад 2015 року.

²⁰ Рішення Шевченківського районного суду від 09 листопада 2015 року, справа №727/8656/15-к

²¹ Закон про судоустрій та статус суддів. Стаття 27

²² Закон про судоустрій та статус суддів. Стаття 36

судді регіональних адміністративних судів були в змозі відвідати навчальні семінари. Крім того, судді судів загальної юрисдикції, які розглядають виборчі спори, майже не пройшли належної підготовки щодо нового закону. Представникам місії ENEMO також стало відомо, що Пленум щодо узагальнення судової практики розгляду виборчих спорів зазвичай проводиться одразу після закінчення виборів.

ЗМІ

Місія ENEMO зі спостереження за виборами не проводила систематичного моніторингу медіа на місцевих виборах 25 жовтня та 15 листопада 2015 року. Дані, представлені в цьому розділі, були отримані під час інтерв'ю з медіа та іншими місцевими та міжнародними зацікавленими сторонами, а також в результаті несистематичних спостережень ДСС.

У другому турі виборів кандидати значно менше використовували ЗМІ для ведення передвиборчих кампаній, ніж у першому турі, що відповідає загальній тенденції зниження інтенсивності агітації по всій Україні. За інформацією співрозмовників ENEMO така ситуація пояснюється тим, що у багатьох містах різниця між деякими кандидатами після першого туру голосування була настільки великою, що вони могли не продовжувати занадто агресивну кампанію. Також ймовірною причиною став брак коштів для оплати реклами у ЗМІ чи ведення дебатів, особливо враховуючи той факт, що закон не передбачає безкоштовного ефірного часу на місцевих виборах. Ті кандидати, які мали достатньо коштів для агітації під час другого туру, в основному надавали перевагу телебаченню.

Співрозмовники спостерігачів ENEMO повідомили про заангажованість та відсутність автономності засобів масової інформації майже у всіх областях під час другого туру. ЗМІ віддавали перевагу окремим кандидатам, ігноруючи або надаючи значно менше інформації щодо інших кандидатів. Незважаючи на це, жоден представник медіа не заявив про відкритий тиск з боку кандидатів чи партій. У багатьох випадках повідомлялось про те, що засоби масової інформації, які перебувають у власності органів місцевої влади розміщували приховану політичну агітацію за діючих мерів. Це є не лише свідченням упередженості ЗМІ, але й зловживанням державними ресурсами²³.

Під час другого туру також були помічені випадки агітації та написання статей, що показують окремих кандидатів у непривабливому світлі²⁴ ("чорний піар"), а також профінансовані новини.

Єдиним відповідальним органом з моніторингу діяльності ЗМІ під час виборчих кампаній є Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (НРУТ). У разі, якщо

---

²³ Вінниця, Черкаси, Чернігів, Львів.

²⁴ Вінниця, Житомир, Миколаїв, Запоріжжя, Львів.

НРУТР стане свідком або отримає повідомлення про упередженість ЗМІ, вона може або безпосередньо зв'язатись зі ЗМІ з вимогою вчинити відповідні дії, або повідомити про це відповідний орган управління виборами – ЦВК (для національних ЗМІ) і ТВК (для місцевих ЗМІ). Тим не менш, органи управління виборами вважають, що втручання в питаннях ЗМІ не належить до їхньої компетенції, оскільки засоби масової інформації не є суб'єктами виборчого процесу. У разі, якщо НРУТР направляє запит у ЗМІ безпосередньо, ЗМІ має один місяць, щоб відповісти на такий запит. В такому випадку матеріал, який має упереджений характер, може бути видалений вже після завершення кампанії. Єдиним законним засобом, яким можуть скористатися кандидати у боротьбі з упередженими ЗМІ є звернення до суду у разі виявлення наклепницьких новин. У випадку, якщо суд винесе рішення на їхню користь, кандидати можуть змусити відповідні засоби масової інформації опублікувати статтю, яка спростує попередній матеріал.

День голосування

У день голосування 15 листопада спостерігачі ENEMO відзначили, що більшість виборчих дільниць відкрилися вчасно, лише 1,5% дільниць відкрилися з 15-ти хвилинною затримкою. Це свідчить про покращення роботи комісій у порівнянні з першим туром голосування 25 жовтня, коли 88,2% відвіданих дільниць відкрилися вчасно, 9,7% дільниць відкрились з 15-ти хвилинною затримкою, 2,2% дільниць відкрились із затримкою більше ніж 15 хвилин.

Спостерігачі ENEMO оцінили загальну роботу ДВК як “дуже добре” або “добре”. Така оцінка свідчить про покращення у порівнянні з першим туром, де роботу 2,2% ДВК було оцінено як “дуже погано”.

ДВК провели відкриття дільниць з дотриманням відповідних процедур на 97% відвіданих дільниць та не отримали жодних суттєвих скарг щодо своєї роботи. Це свідчить про покращення роботи комісій у порівнянні з першим туром голосування, коли лише 89,2% відвіданих ДВК провели відкриття дільниці згідно з відповідними процедурами.

У той же час 1% відвіданих ДВК у той чи інший спосіб порушили процедури відкриття. Найбільш поширеними порушеннями таких процедур були неправильно опечатані виборчі скриньки, відсутні контрольні листи, неправильно заповнені протоколи – усі ці проблеми також були помічені у першому турі.

На відміну від першого туру, коли багато ДВК отримали кількість бюлетенів меншу, ніж число зареєстрованих виборців, у другому турі ця проблема була в цілому вирішена. Спостерігались окремі випадки розбіжностей у кількості бюлетенів та виборців.

Спостерігачі ENEMO оцінили організацію процесу голосування на дільницях як “добре” та “дуже добре” у 98,9% випадків, що свідчить про незначне покращення у порівнянні з першим туром (95,8%). Робота членів ДВК отримала високу оцінку від спостерігачів

ENEMO у 99% випадків. Тим не менш, у своїх звітах спостерігачі ENEMO також зазначали, що в деяких випадках члени комісій не отримали належної підготовки і не були повністю обізнані щодо процедур.

Процес голосування пройшов без істотних скарг і здебільшого всі члени ДВК були присутні. Процес видачі бюлетенів був прозорим, а таємниця голосування була збережена майже в 100% випадків. Приміщення дільниць відповідали вимогам законодавства у 97,2% випадків.

У той же час, однак, 3,5% відвіданих ДВК були переповнені виборцями, а робота членів комісії була неорганізованою, однак ситуацію все ж таки вдалося владнати. У деяких випадках (1,4% відвіданих ДВК) була помічена агітація за межами дільниці. Крім того, тільки близько половини ДВК (52,7%) публікували повну інформацію щодо процедури голосування та кандидатів.

Протягом дня голосування було зафіксовано ряд порушень та недоліків, які суттєво не вплинули на загальний процес голосування. Такі порушення були пов'язані в основному з неправильно опечатаними стаціонарними та переносними виборчими скриньками, зокрема на дільницях у Запоріжжі, Івано-Франківську, Кіровограді та Вінниці. ТВК були не в змозі надати необхідні виборчі матеріали, зокрема печатки та плакати через брак коштів. В результаті цього членам ДВК довелося імпровізувати. Також були зафіксовані випадки неправильного заповнення протоколів, сімейного голосування, нечіткого розміщення вказівників на дільницях, неналежного обладнання виборчих дільниць, а також випадки присутності сторонніх осіб у приміщенні ДВК.

ДВК №181353 у Житомирі була зачинена на момент візиту спостерігачів ENEMO. Не зрозуміло, чи працювала ця ДВК взагалі.

Членами деяких ДВК були переважно представники одного кандидата і їх кількість іноді навіть перевищувала допустиму квоту. Такий випадок було зафіксовано у Києві, де кількість членів ДВК від кандидата в мери Віталія Кличка значно перевищувала членів від його конкурента.

Також були зафіксовані випадки фотографування громадянами виборчих бюлетенів, що викликало серйозні підозри щодо підкупу виборців. Зокрема, повідомлялося про низку таких випадків у ДВК №181429 у Житомирській області. Ще один випадок стався у ДВК №741019 у Чернігівській області, де 11 виборців мали білий стікер на своїх паспортах.

Інший серйозний випадок стався у ДВК №531230 у Полтавській області, де спостерігачі ENEMO та члени комісії стали свідками того, як виборець вкинув одразу два бюлетені у виборчу скриньку. Очевидно, виборцю якимось чином вдалося отримати два бюлетені шляхом підкупу двох громадян. Правоохоронні органи були попереджені про цей випадок і в даний час ведеться розслідування цієї справи.

Спостерігачі ENEMO оцінили закриття та процедури підрахунку як “добре” та “дуже добре” у 98,5% відвіданих ДВК, що свідчить про значний крок вперед у порівнянні з

першим туром голосування, де лише 88% відвіданих ДБК отримали таку оцінку. Крім того, під час першого туру голосування, спостерігачі ENEMO оцінили процедури підрахунку як “погано” у 12% ДБК, на відміну від цього туру виборів, коли цей відсоток знизився до 1,5%. Тим не менш, 11,8% ДБК допустилися незначних помилок під час процедури підрахунку голосів, які суттєво не вплинули на загальний процес.

Спостерігачі ENEMO також високо оцінили роботу членів ДБК, оскільки вони вчасно закінчили процедуру підрахунку голосів. Процес заповнення протоколів знову виявився досить проблематичним у деяких випадках, однак, точність процесу значно покращилась.

Члени ДБК №531196 у Полтавській області з’ясували, що половина бюлетенів зникли під час підрахунку. ТВК порадила членам ДБК зафіксувати цей інцидент та вважати зниклі бюлетені зіпсованими. Члени ДБК №12139 у Дніпропетровській області виявили підроблений бюлетень у скриньці та сфотографували його.

Передачу виборчих матеріалів з ДБК до ТВК було проведено належним чином та у відповідності до закону в 98,5% випадків. Робота ТВК була в цілому організованою та повністю прозорою. 97,6% ТВК не отримали жодної скарги щодо їх роботи. В цілому спостерігачі ENEMO оцінили роботу ТВК як “дуже добре” (58,8%) та “добре” (41,2%).

Протоколи ДБК продовжували надходити з помилками, в результаті чого ТВК повернули протоколи на доопрацювання у 52,9% випадків. Тим не менш, спостерігачі ENEMO повідомили, що ТВК вимагали перерахунок бюлетенів лише у 5 випадках, що свідчить про значне поліпшення у порівнянні з першим туром голосування.

Місії зі спостереженнями за виборами

ЦБК акредитувала спостерігачів з 14 іноземних держав²⁵, 14 міжнародних організацій та 83 вітчизняних організацій для спостереження за місцевими виборами 25 жовтня та 15 листопада 2015 року. Усього було акредитовано 1669 міжнародних спостерігачів, 115 з яких було додатково акредитовано на повторних виборах. Велика кількість спостерігачів на місцевих виборах 2015 року свідчить про особливу зацікавленість міжнародної спільноти.

Міжнародні місії зі спостереження за виборами ОБСЄ/БДПЛ та ENEMO мали найбільшу кількість акредитованих спостерігачів. Звіт ОБСЄ/БДПЛ за попередніми результатами спостереження у першому турі представили разом зі звітами Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи та Європейського парламенту. Місія ENEMO представила звіт за попередніми результатами спостереження у першому турі 27 жовтня 2015 року.

Місцеві організації продовжили свою діяльність, презентували результати спостереження у першому турі та спостерігали за підготовкою до другого туру голосування.

---

²⁵ Австрія, Канада, Чехія, Данія, Естонія, Франція, Німеччина, Угорщина, Японія, Литва, Польща, Словаччина, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки.

Спостерігачами ENEMO не було зареєстровано жодного серйозного випадку перешкоджання їх діяльності або діяльності ТВК в передвиборний період, день голосування, під час підрахунку голосів та підбиття підсумків на дільницях.

Інформація про Місію та подяка

Європейська мережа організацій зі спостереження за виборами (ENEMO) є міжнародною мережею неурядових громадських організацій, до складу якої входять 22 провідні місцеві моніторингові організації з 18 країн Центральної та Східної Європи та Центральної Азії, включаючи країни ЄС. На сьогоднішній день ENEMO провела 21 міжнародну місію із спостереження за виборами в семи країнах. Ця місія стане десятою в Україні. Організацій-члени ENEMO спостерігали за більш ніж 200 національними виборами та підготували більш ніж 200 000 спостерігачів.

ENEMO прагне підтримати інтерес міжнародного співтовариства до сприяння демократії в регіоні шляхом оцінювання виборчих процесів та політичного середовища, а також надання точних та неупереджених звітів про результати спостереження. Міжнародні місії зі спостереження ENEMO керуються міжнародними нормами та стандартами демократичних виборів здійснюючи оцінку виборчого процесу та правової системи приймаючої країни.

Місія ENEMO зі спостереження за місцевими виборами в Україні 25 жовтня 2015 року розпочала свою роботу з приїзду команди 8 основних експертів до Києва. Місія ENEMO розосередила 50 довгострокових спостерігачів (ДСС) по території України задля спостереження за передвиборчим процесом. 180 короткострокових спостерігачів спостерігали за ходом голосування в день виборів, підрахунком голосів та підбиттям підсумків. Довгострокові спостерігачі та основна команда експертів відслідковували та аналізували скарги та клопотання у період після дня голосування, спостерігали за ходом передвиборчої кампанії та роботою виборчої адміністрації з підготовки до другого туру голосування у 29 містах по всій Україні.

67 команд спостерігачів спостерігали за ходом голосування, процесом підрахунку голосів та підбиттям підсумків повторного голосування, яке пройшло 15 листопада 2015 року. Місія ENEMO продовжить вести спостереження за виборчим процесом до офіційного оголошення результатів.

Цей попередній звіт включає спостереження довгострокових та короткострокових спостерігачів і їх оцінку виборчих процесів на предмет відповідності міжнародним стандартам проведення демократичних виборів, національній законодавчій базі та зобов'язанням ОБСЄ. Звіт не включає остаточну оцінку всього виборчого процесу, яку ENEMO надасть після завершення виборчого процесу та опублікує остаточний звіт протягом 30 днів з моменту офіційного оголошення результатів голосування.

Місія ENEMO висловлює подяку Центральній виборчій комісії за співпрацю та допомогу в ході спостереження. ENEMO також користується нагодою, щоб висловити вдячність Європейському Союзу за підтримку місії зі спостереження за виборами.

Єдиною офіційною версією цього звіту є англійська.

Текст звіту українською мовою є неофіційним перекладом.